

SANATSAL İLİŞKİLER BAĞLAMINDA AZERBAYCAN VE ÖZBEK EDEBİYATINDA AMİR TİMUR İMGESİ

Doç. Dr. Terane HEŞİMOVA*

Öz: Makalede büyük Hüseyin Cavid'in "Topal Timur" tiyatro oyunu sanatsal ve tarihsel açıdan değerlendiriliyor. Bu tiyatro eserinin Özbekistan'ın sanat ortamına katkısı, aynı zamanda bağımsızlık döneminde Azerbaycan ve Özbek edebiyatında Amir Timur imgesinin oluşumu gibi konular ele alınıyor. Özbek düşünürü Abdür-rauf Fitrat, Abdullah Aripov, Siracedin Seyyid ve çağdaş Azerbaycan romanlarının ünlü yazarı Yunis Oguz sanatında Amir Timur imgesinin oluşumu ve özellikleri sanatsal ilişkiler bağlamında araştırma konusudur.

Anahtar Kelimeler: Özbek, Azerbaycan, çağdaş, millî, vatan, Amir Timur, Sovyetler Birliği

THE IMAGE OF AMIR TIMUR IN MODERN AZERBAIJANI AND UZBEK LITERATURE; IN THE CONTEXT OF LITERARY RELATIONS

Abstract: The article considers the artistic and historical essence of the Huseyn Javid's "Topal Teymur" and his admirable cognition in the Uzbek literary surround, as well as the appearance of the historical image of Amir Teymur in the history of Azerbaijan and Uzbek literature in the period of independence. The image of Amir Temur is explored in the context of literary research in the works of Uzbek poets such as Abdurraouf Fitrat, Abdullah Aripov, Siradjaddin Sayyid and famous Azerbaijani writer Yunis Oguz.

Key Words: Uzbek, Azerbaijani, modern, national, homeland, Amir Teymour, the Soviet Union

Giriş

Büyük Azerbaycan şairi, düşünürü, tiyatro yazarı Hüseyin Cavid (1882-1941) şöyle söylüyor: "Yabancılar 'Büyük İskender', 'Büyük Napolyon' söylerken, bizler Cengiz Han, Amir Timur gibi büyük tarihî kahramanlarımızı kana susamış, gaddar gibi sıfatlarla lekelemek istiyoruz. Çünkü 'kendimize, milletimize, halkımıza, ırkımıza ve tarihimize yabancıların bakış açısıyla bakıyoruz. Türkleri, Türklerin geçmişini olduğu gibi görmek istiyorsak, yabancıların bakış açılarından sıyrılmalı tarihimize kendi gözümüzle, kendi benliğimizle bakmalıyız. Yani, atalarımız tarafından yayınlanan eserleri ve belgeleri

ORCID ID : 0000-0001-6823-037X

DOI : 10.31126/akrajournal.854668

Geliş tarihi : 05 Ocak 2021 / Kabul tarihi: 03 Mart 2021

*Azerbaycan Millî İlimler Akademisi.

incelemeli ve buna göre yargılamaya çalışmalıyız (Togan, 1981: 65). 65). Türklerin kendi geçmişlerini olduğu gibi görmeleri, değerlendirmeleri ise bir o kadar kolay değildir. Çünkü geniş bir alanı kaplayan Türk coğrafyasının zaman zaman işgallere maruz kalması, kendi miraslarından, tarihinden ve kültürel değerlerinden gereği gibi yararlanılamamıştır. Ayrıca yabancı hayranlığı bu değerlerin kazanılmasına sürekli engel çıkarmıştır.

Azerbaycan ve Özbek Türkleri yetmiş yıl boyunca Sovyetler Birliği'nin esaretinde bulunmuşlar ve Sovyetler Birliği'nin yasaklarından dolayı millî kimliklerini, tarihî şahsiyetleri savunamayacak duruma düşmüştür. Fakat gerek sömürgecinin ve katliamların en kızgın dönemlerinden olan 1930'larda, gerekse yasakların yumuşadığı 1960'larda Azerbaycan ve Özbek edebiyatında millî şairler ve yazarlar kimseden çekinmeden tarihî Türk büyüklerinin sanatsal imgelerini oluşturdu.

Sovyetlerin, Türk ulusunu tarihinden koparmayı amaçlayan politikası, Türk büyüklerini, büyük tarih oluşturmuş kişilikleri ve komutanları genç nesillere kültür, bilim ve edebiyattan uzak zalim, baskıcı, kana susamış, yağmacılar olarak tanıttı. Bu insanlıktan uzak, sadece Türk milletinin tarihini değil, aynı zamanda insanlık tarihini hedefleyen politikalara yanıt olarak, Azerbaycan ve Özbek edebiyatında tarihsel kesitler temelinde tarihî şahsiyetlerin sanat imgesine dönüşmesini insanlığa sadakatin bir sembolü olarak değerlendirebiliriz.

Azerbaycan ve Özbek edebiyatında, şiirinde yasaklanan tarihî şahsiyetlerden biri Timuriler Devleti'nin kurucusu olan Amir Timur'dur. Türk halklarını, topluluklarını tek bir bayrak altında birleştiren, zaman zaman sömürgeci politikaların yasaklarına, yanlış tanıtımlarına rağmen Amir Timur'un Türk dünyasının ulusal bilincinde ve sanatsal düşüncesinde özel bir yeri vardır. Onun "Güç adalettedir" gibi insan sever görüşü asırlardır Türklerin yaşam felsefesine dönüşmüştür. Türk dünyasının değerli büyüğü İsmail Bey Gaspıralı "Güç adalettedir" cümlesini kendi "Mükalimeyi Salatın" eserine epigraf yapmış ve bu eserinde Amir Timur imgesini oluşturmuştur (Kocaoğlu, 2017: 4).

Amir Timur'un fethettiği topraklardaki halkların kültürüne dokunmayan tek hükümdar olduğu bilinmektedir. O, fethettiği topraklarda halkın ulusal kimliğini belirleyen ana dilini kesinlikle yasaklamıyordu, çünkü sömürgecilerin bizlere barbar gibi tanıtmak istediği büyük komutan diline yasak koyacağı halkların kökünden, tarihinden kopacaklarını iyi biliyordu. Amir Timur'sa bu insanlık dışı hedeften çok uzaktı. Aynı zamanda kendi ana diline, tarihine büyük bir sevgisi olan hükümdar, sanat ve bilim insanların eserlerini kendi ana dili olan Türkçe ile yazılmasından yanaydı. Amir Timur döneminin Türkçedeki ilk sanat eseri 1381'de Uygur alfabesiyle yazılmış on bir satırlık "Kitabe"sidir. Eseri bizzat Amir Timur'un kendisi kaleme almıştır (Binnetova, 2017: 1).

20. yüzyılın 30`lu yıllarında Azerbaycan ve Özbek edebiyatında Amir Timur imgesi Hüseyin Cavid`in “Topal Timur” ve Abdurrauf Fıtrati`ın “Timur Sağanası” eserlerinde hayat kazanmış oldu. Fakat, Sovyetlerin Türk milletinin özünü, tarihini ve sanatını yok etmeyi hedefleyen ideolojisi neticesinde bu eserler Sovyetlere karşı yapılan bir provokasyon olarak değerlendirildi ve Hüseyin Cavid ile Abdurrauf Fıtrat katledildi.

Geçen asrın 60`lı yıllarında Sovyetler Birliği`nde bulunan Türk halklarının edebiyatında “yenilenme”, “yumuşama” gibi sanatsal süreçler yer aldı. Bu yumuşamaların sonucu gibi yeniden edebiyatta Amir Timur imgesi oluşmaya başladı. 1981`de bahsolunan dönemde genç yazar olan Muhammed Ali Mahmudov (1945) “Ölmez Kahraman” başlıklı romanını kaleme almış ve romanın baş karakteri olan Timur imgesi Özbekistan ile Moskova arasında gerginliğe neden olmuştur. “Doğu Yıldızı” dergisinde yayınlanan romandan dolayı derginin Özbek asıllı editörü ve elemanları işten çıkarıldı ve yerine Rus asıllı gazeteciler görev başına getirildi. Resmî Moskova bununla yetinmedi, yazardan Timur imgesini olumsuz bir karakter olarak kaleme almasını istedi. Moskova`nın bu korkusunun nedeni belliydi. Kuşkusuz ki, milletin şeref dolu tarihini, büyüklerini tanıması ve hatırlaması millî mücadele azmini güçlendirecektir.

1990`dan itibaren ise Özbek edebiyatında Pirimkul Kadırov, Boribey Ahmetov, Abdulla Aripov, Töre Mirze, Şireli Jorayev, Hurşit Devran ve Majim Kayıbov Amir Timur imgesini edebiyata getirmekle Türk halklarının tarihine ışık tuttular. 2000`lerde ise Özbekistan`ın halk yazarı Muhammed Ali`nin Timur konusunu içeren 4 ciltlik, Nurali Kabul`un 8 ciltlik epik eserleri yayınlandı (Kocaoğlu, 1987:147).

1989 yılından sonra, yani Sovyetler Birliği`nin başkanı Mihayil Gorboçov`un “Yeniden yapılanma” politikasının sonucu olarak yasaklar biraz daha yumuşatıldı. Bu dönemde Özbek tarih bilimcisi ve yazarı Boribey Ahmetov “Amir Timur” romanıyla tarihsel gerçekleri edebiyata getirdi. 1991 yılında ülkelerimiz bağımsızlıklarını kazandıktan sonra günümüze kadar olan dönemde Azerbaycan ve Özbek edebiyatında tarihî romanlarda, manzumelerde, şiirlerde ve çeşitli konularda Amir Timur imgesi görülmeye başlandı.

1. Hüseyin Cavid`in “Topal Timur”

Tiyatro Eseri ve Özbek Sanat Ortamı

20. yüzyılın başlarında Başkır Devrimi ve kurtuluş hareketinin önderi, tarihçi Ahmet Zeki Velidi Toğan (1890-1970), henüz gençken kaleme aldığı "Türk ve Tatar Tarihi" adlı kitabında ve 1920 yılına kadar Kazan ve Ufa`da yayınlanan kitaplarında Amir Timur hakkında düşüncelerini ve gerçekleri ortaya koydu. Kızıl Orda Hanı Tohtamış ve Amir Timur arasındaki savaşlar,

Amir Timur'un zaferiyle sonuçlanınca, Zeki Velidi Togan Amir Timur hakkında yeni bakış açısı ortaya koymuş ve Togan'ın bu cesaretli adımı Türk halklarının edebiyatına da yansımıştır.

İstanbul Üniversitesinde tahsil görmüş, İstanbul'da yaşarken İstanbul edebî ve bilimsel ortamından yararlanmış Azerbaycan edebiyatının ünlü ismi, 20. yüzyılın en büyük manzumeler ustası, tiyatro yazarı, düşünürü Hüseyin Cavid (1882-1941), Amir Timur'un Türk halklarının tarihinde olağanüstü rolünü edebiyata taşıdı. Şair, 1925 yılında "Topal Timur" manzumesini kaleme alır. Hüseyin Cavid, Türk'ün büyük fatihinin imgesini oluşturmakla tarihsel belgeler doğrultusunda milletine, diline ve tarihine sevgisini sergilemiş oldu. Büyük Turan sevdalısı, büyük Türkçü olan Hüseyin Cavid, Amir Timur'un bilge kişiliğine, müdrik düşüncesine, savaştaki başarılarına dikkat çekmekle Türk milletinin düşünce, zafer ve mücadele tarihine ışık tutuyor. Hüseyin Cavid'in eserlerinde eleştirdiği bireyler değil, insanları yetiştiren zaman, toplum ve olayların oluşum nedenleridir. Bu eylemden yola çıkan Hüseyin Cavid, Amir Timur'un komutanlık yeteneğine, yöneticilik başarısına, hükümdar bilgeliğine olan hayranlığını dile getirir, aynı zamanda büyük komutanın yetenek ve başarılarının Orta Çağ ortamında kaybolduğuna dikkat çeker.

Amir Timur hakkında kaleme alınan eserlerin en mükemmeli olan bu manzume beş kısımdan oluşmaktadır. "Topal Timur" eseri 1402 yılında Ankara Savaşı'nda Amir Timur'un Yıldırım Beyazıt'la yüzleşmesini anlatıyor. Hüseyin Cavid Amir Timur'la Yıldırım Beyazıt'ın karşı karşıya gelmesini birinin yürüme, diğzerinin görme engelli olmasını Türk dünyasını felakete götürmeleriyle ilişkilendirir. Drama yazarı, kardeşin kardeşe karşı savaş açmasını düşman ülkelerin güçlenmesine neden olması gerçeğiyle özetliyor. Amir Timur'un dilinden Yıldırım Beyazıt'e: "Dünyanın en ufak bir değeri olsaydı, dünyaca insana, sonu görünmeyen topraklara, memleketlere senin gibi kör, benim gibi sakat hüküm etmezdi" diyor (Oripov, 1992: 236). Biri Avrupa'da, biri Asya'da büyük zaferler kazanmışlardı. Yıldırım Beyazıt'ı yenmekle Amir Timur ne kazanmış oldu? Avrupa'nın fethini durdurdu, Osmanlıların Konstantinopol'un kuşatmasından vazgeçmeye mecbur etti. En önemlisi ise Türk'ü Türk'ün eliyle imhası gibi politikaları desteklemiş oldu.

Hüseyin Cavid'in "Topal Timur" eseri, yanı sıra Azerbaycan ve Özbek halklarının sanatsal ilişkilerinin gelişmesinde özel değer arzetedir. Aynı sosyo-politik durumları paylaşan Azerbaycan ve Özbek halklarının edebiyatında, şiirinde Amir Timur imgesinin oluşmasında ortak yaklaşımlar, ortak özellikler, ortak sonuçlar mevcuttur. Sovyetler döneminde Hüseyin Cavid'in "Amir Timur" eseri Taşkent şehrinde sahnelendi. Bir süre sonra gösteri yasaklandı (Binnetova, 2017: 1). Kuşkusuz ki, Sovyetlerin gaddarlıkla Hüseyin Cavid'in 1937 yılında katledilmesinin nedeni olarak iki manzumesi

gösterilmiştir. “Amir Timur” ve “Peygamber” eserleri Sovyet ideolojisiyle eşleşmediği için büyük düşünür katledildi. Çünkü Sovyet ideolojisinde Amir Timur gaddar, barbar, acımasız bir hükmdar gibi önerildi. Türk halklarını tarihinden, ulusal kimliğinden koparmanın temel yolu büyük Türk evlatlarını insanlık dışı olayların başında göstermekti. H. Cavid ise Sovyetlerin politikasına haykırı olarak Amir Timur’u insancıl, çok yönlü faaliyeti olan, başarılı ve adil hükümdar gibi betimlemiştir. 1937 yılında, Sovyetlerin esaretinde bulunan Türk halklarının düşünürlerinin, ideolog ve milliyetçilerinin türlü sahte nedenlerle katledildikleri dönemde Özbek düşünürü, Cedit (Yenilenme) hareketinin öncüllerinden olan Abdurrauf Fitrat “Timur Sağanası” manzumesinden dolayı acımasız şekilde katledildi. Büyük Özbek düşünürünün “Timur Sağanası” manzumesi Sovyet ideolojisine karşı çıkması gibi değerlendirildi. Kuşkusuz ki, kendi millî mefkuresi bağlamında halkının ulusal kimliğini savunma amaçlı mükemmel sanat örnekleri oluşturan Fitrat, Amir Timur gibi dünyayı yönetmiş bir komutanın öz topraklarında Rus işgalini kolay karşılamazdı. Fitrat, Amir Timur’un yaşam ve mücadelelerini ele alan birçok makalelerin de yazarıdır. Yazar, makalelerinde Amir Timur’a, Turan’ın güçlü hükümdarı olarak sevgisini, saygısını ve ihtiramını göstermektedir. Fitrat’ın bilimsel çalışmalarından bahseden Prof. H. Baltabayev, Amir Timur adının sanatçının otuzdan fazla eserinde kullanıldığını yazıyor (Açık, 2009: 25).

Hüseyin Cavid, Abdurrauf Fitrat, Abdulhamid Çolpan, Abdullah Kadiri ve diğer Azerbaycan, Özbek şairleri ve yazarları 1937 katliamına kurban gittiler, sürgün edildiler ve toplu mezarlara gömüldüler. Rus şovenistleri Özbek halkının aydınlarının gömdükleri toplu mezarlıklara ise “Şeytan Yuvası” ismi koyarak gelecek kuşakları korku içinde yaşatmaya, bununla da halkı tarihinden koparmaya çalıştılar. Fakat, onlar zamansız ve acımasızca soğuk mezarlara gömülseler de, eserleriyle tarihte yaşama hakkını elde ettiler. 1991 yılında, ülkelerimizin bağımsızlığından sonra onların eserleri hızla yayınlandı, eserleri bilimsel araştırma konusuna dönüştürüldü, manzumeleri Azerbaycan ve Özbek sahnelerinde yeniden hayat kazanmış oldu.

Hüseyin Cavid’in “Topal Timur” tiyatro eserini ülkelerimizin bağımsızlığının ilk yıllarında, 1992 yılında yetenekli Özbek şairi ve tercümanı Usman Kuçkar Özbekçeye aktardı ve 1998 yılında “Cahon Adabiyati” (Dünya Edebiyatı) dergisinde yayınlanmış oldu (Binnetova, 2017: 1) Azerbaycan düşünürünün 130. doğum yıldönümü töreninin Özbekistan Cumhuriyeti’nde düzenlenmesi nedeniyle şairin “Şeyh Senan” ve “Siyapuş” eserleri Usman Kuçkar’ın çevrisinde Özbek Türkçesinde basıldı.

2. Çağdaş Azerbaycan ve Özbek Edebiyatında Amir Timur İmgesi

Sovyet döneminde Sovyet ideolojisine göre, kana susamış bir cellat olarak tanıtılan Amir Timur ve Nadir Şah gibi büyük figürlere Azerbaycan Cumhuriyeti'nin bağımsızlığından sonra haklarında doğru bir açıdan yaklaşım sergilendi. Hüseyin Cavid'in büyük amaçlarının devamı olarak Azerbaycan edebiyatında Amir Timur, bir cellat olarak değil, doğru açıdan büyük Türk Hakanı gibi betimlenmiş oldu. Şair ve yazarlar Amir Timur imgesini okuyucunun hayalinde gerçekler temelinde canlandırabilmek için tarihsel kesitler doğrultusunda manzumeler kaleme aldılar. Çağdaş Azerbaycan yazarı Yunus Oğuz, uzun bir süre bilimsel ve sanatsal araştırmalardan sonra "Amir Timur-Doruklara Doğru" tarihî romanını kaleme aldı. Büyük cihangirin iktidara gelmesi, Türk kabilelerinin birleşmesi, Hindistan'a yürüyüşü gibi tarihî olaylardan bahseden roman, Amir Timur'un kişiliğini, hükranlık başarısını, Türk dünyasına ve insanlığa sevgisini gözler önüne seren romandır.

Haklı olarak yazar, Amir Timur'u Türk dünyasının birleşmesi ve Türk sınırlarının genişlemesi için çalışan büyük komutan, deneyimli diplomat, devlet adamı olarak sunmuş, Türk halklarının vahit devlet şeklinde birleşmesini isteyen Amir Timur'un hükmdarlık felsefesine ışık tutmuştur. Sonuç itibarıyla yazar, gerçeklere dayanarak Amir Timur'un, bilerekten abartılı şekilde doruklara yükseltilen İskender'den de büyük hükümdar olduğunu öne sürer. Yunus Oğuz, kaleme aldığı tarihî dönemi, etnografisini, toponomisini ve insanların konuşma şeklini ve olayları usta kalemıyla yansıtıyor. Özellikle, Avrupalıların, Roma papasının Türklerin imhası için yaptıkları kurnazlıkların, Türk hakanlarını birbirine karşı koymalarının yöntemlerini gösterebilmiştir. Yazar Amir Timur'u sadece hükümdar gibi değil, bir insan ve bir baba olarakta tanıtmaya çalışmıştır.

Ülkelerimizin bağımsızlığından sonra, 1996'da ünlü Özbek şairi Abdulla Aripov (1941-2016), ulusal kimliğimize geri dönme güdüsüyle "Sahibkiran" başlıklı tarihsel bir drama yazdı. Eser büyük Amir Timur'un yaşamına ve tarihî hizmetlerine adanmıştır. Bu tarihsel drama ile Abdulla Aripov, Türk ulusunun tarihine geniş anlamda ışık tutuyor. Sovyet döneminde Türklerin tarihini tahrif edenlere tarihsel gerçekler ve adalet ilkesi ile yanıt veriyor. Ahmed Yesevi, Amir Timur, Yıldırım Beyazıt ve Türk ulusunun büyüklerinin betimlendiği eserde yazar; dönemleri, komutanları ve bilgeleri objektif bir şekilde değerlendiriyor. Kasıtlı olarak, Türkler arasındaki anlaşmazlık ve çekişmenin gerçek nedenlerini ortaya koyuyor, tarih boyunca gerçekleşenleri şiir dilinde çağdaş okuyucuya aktarmaya çalışıyor. Ahmed Yesevi ve Amir Timur imajlarını karşılaştıran şair, Türk'ün düşmanlarına, tarihine, millî kimliğine, kültü-

rüne, geleneklerine ve millî-manevi değerlerine gölge düşürenlere bir mesaj gönderiyor.

Orijinal

*Niyet kançe cazibeli bolsa hem,
Temur, Kılıç bilen murad hasil bolmağı güman ...
Tilimiz bir, dinimiz bir, imanımız bir.
Bir hil yumuş yüklenmişdir ikkimizge hem ...
Sen fiğ bilen, men söz bilen başkardık uni.
Birak sening yongmgni yakley almeymen (Kocaoğlu, 1996, 1;)*

Çeviri

Niyet her na kadar cazib olsa da,
Kılıçla murada erişmek kuşkulu,
Dilimiz bir, dinimiz bir, imanımız bir,
Aynı görevdeyiz ikimizde
Sen kılıçla, ben sözle başardık bunu,
Fakat, senin yöntemini doğru bulmuyorum (Çeviri: T. H)

Bu karşılaştırma ile şair, Türk komutanının kılıcını çekişme ve yolsuzluk sonucu kullanmasına rağmen, Türk bilgesinin kılıçların kalkmasını desteklemeyecek kadar bilgin ve insancıl ideallere sadık olduğunu belirtmektedir. “Özbekistan Vatanım” başlıklı diğer şiirinde A. Aripov aynı geleneğe sadık kalıyor, Timur’un kılıcının ulaşamadığı dorukları Alishir Navai’nin sanatının, kaleminin ve ilminin fethettiğini belirtmektedir.

*Temur tig'i etmagan joyni
Qalam bilan oldi Alisher.
Dunyo bo'ldi chamanim manim,
O'zbekiston, Vatanim manim (Oripov, 1992: 180).*

Timur’un kılıcının ulaşamadığı yeri
Kalemiyle aldı Alishir Navai,
Dünya oldu çimenim benim,
Özbekistan, vatanım benim (Çeviri: T. H)

Çağdaş dönemde Türk dünyasının kültürel kaynaşmasında müstesna hizmette bulunan diğer Özbek şairi Siracedin Seyyid`tir. 1958 yılında Özbekistan`ın Surhunderya ilçesinde doğmuştur. Şairin, Türk dünyasının büyüklerine, tarihî kahramanlarına, yenilmez komutanlarına adanmış şiirleri çoktur. Asırlarca sömürgelerin kurbanına dönüşmüş Türk halklarının tarihine yeni bakış açısıyla yaklaşan Siracedin Seyyid, 2000 yılında “Amir Timur’un Heykeli Karşısında” şiiriyle Sovet ideolojisini sadece işgalci, yağmacı olarak

tanıtıyor; böylece Amir Timur'un ruhu karşısında tarihî adalet borcunu yerine getiriyor. Tarihin oluşturduğu soruları yine arihte arıyor çağdaş Özbek şairi:

*Adalet her zaman böyle
Usul usul yükseler
Kötülük er ya gec yer tekine gömüler
Düşmanlık ile gelen her hangi bir güç,
Amir Timur'un heykeline dokunarak
Bölünecek* (Kasimbeyli, 2018: 1)

Siracedin Seyyid'in geçen yüzyılın sonlarına doğru, 1983'te kaleme aldığı "Semerkand da" şiiri tarihle çağdaşlığın konuşmasına benziyor. Şehirde gezen şair taşların hafızasında ve sükutun sesinde kültürün beşiği Doğu'yu arıyor. Sovetler döneminde kaleme alınmasına rağmen şair, tarihin hafızasında Amir Timur'u, büyük komutanın torunu, bilim insanı Uluğbey'i arıyor:

*Beni takip ediyor tarihi sükut,
Türkün büyükleri ağlar göksümde,
Akşamdır, Amir Timur atamın
İsmi ruhumda sesliyorum, takside* (Kasimbeyli, 2018: 1)

Siracedin Seyyid'in "Amir Timur'un Heykeli Karşısında", "Semerkand" şiirlerinin yanı sıra iki ciltlik seçkin eserlerini, Azerbaycan'ın ünlü edebiyat bilimcisi, Özbek edebiyatı uzmanı Prof. Yaşar Kasimbeyli Azerbaycan Türkçesine aktarmış, 2008 yılında basımını gerçekleştirmiştir.

Çağdaş Özbek edebiyatının başarılı yazarı ve şairi Töre Mirza Cabbarov (1956) "Amir Timur Vasiyeti", "Amir Timur" isimli kitapların yazarıdır. Her iki sanat eseri tarihe yeni bakış açısı getirerek kaleme alınmış, millî ve menevi değerleri ön çıkarıcı konu ve içeriktedir.

*Ey ahli Türkistan,
ıxlâyâtgân xalq Fursâtdir,
açiñiz kör köziñizni.
Tordâdur nâhaqlık, paygâkdâdur haq,
Âmir Temur ruhi qollâsin sizni* ("Amir Timur"), (Oba, 2017: 1004).

Sonuç

Amir Timur'dan sonra Timuroğulları, Timur kanından olan kahraman Türk evlatlarından Uluğbey, Hüseyin Baykara, Babur, Cihanşah muhteşem bir tarih meydana getirdiler. Kuşağının tarih sahnesinde 488 yıl yer aldığı kudretli fatih Amir Timur'un hayat ve faaliyetinin tarihsel kesitler temelinde bilimsel araştırmaların yanı sıra sanat örneklerine, romanlara, manzumelere yansımaları dünyanın, Türk halklarının kültürüne ve tarihine büyük hizmettir. Turanı gerçek-

leştirmiş büyük komutanın sanatsal imgesi Türk halklarının ulusal bilincinin şekillenmesinde özel değer arz etmektedir. Kaydedelim ki, son iki asırda Amir Timur imgesinin sanat eserlerine yansması adalet açısından gerçekleşmektedir. Bilimin, teknolojinin hızlı bir şekilde ilerlediği, kapsamlı ve ciddi araştırmalar yürütmenin kolaylaştığı bir dönemde Amir Timur'un okuma ve yazma bilmemesinde ve onun kesik başlardan çit diktirmesinde ısrar etmek, inandırıcı olmadığı gibi kanıtlamak da mümkün değildir. Eğitimsiz, okuma ve yazmasını bilmeyen bir insan bilim adamlarının, bilgelerin nasıl saygısını kazanmış olurdu? Amir Timur'un torunu olan Uluğbey'in dünyanın en büyük kütüphanesini inşa etmesi, Amir Timur kuşağının kültüre ve bilime ne kadar önem verdiğini göstermektedir.

Türklerin tarihini edebiyatta yaşatan Hüseyin Cavid ve Abdurrauf Fıtrat soğuk mezarlara gömülmüş olsalar da, eserleri ve oluşturdukları imgeler modern edebiyatımıza ışık tutmuş ve yeni edebî eserler kaleme alan şair ve yazarlar onlardan esinlenmişlerdir. Çağdaş dönemde sanat eserlerinde Türk'ün şeceresinin, tarihî kişiliklerinin, tarihsel olayların üst düzeyde yansması Azerbaycan ve Özbek halklarının şirinde ortak konu ve sanatsal özellikleri ihtiva etmektedir. Sanat ilişkilerinin çeviri, behrelenme gibi kollarına yol açarak genel Türk şiirinin millî konularda sanat örnekleriyle zenginleşmesi doğrultusunda gelişmektedir ve gelişecektir.

KAYNAKÇA

Açık, Fatma (2009); Hurşid Devran'ın "Emir Timur'un Oğlunun Ölümü Hakkında Rivayet" Adlı Hikâyesinin Üslup Açısından İncelenmesi, Türkiye: "Türkiyat Araştırmaları" dergisi, 28, 171-179

Binnetova Almaz, Hüseyin Cavid ve Özbek Edebi-Kültürel Ortamı. Erişim Tarihi: 13.10.2017 <http://www.anl.az/down/meqale/xalqqazeti/2012/oktyabr/271429.htm>

Emin, Oba. (2014); Bağımsızlık devri özbek edebiyatı, Ankara-Turkey: Erişim Tarihi: 24.04.2017, https://turkishstudies.net/turkishstudies?mod=makale_tr_ozet&makale_id=17307, p. 997-1008

Fitrat (1917); O'quv (1985), Baqu, ve Buhara, "Maarif", Bakü.

Heşimova, Terane, (2019) Milli İdeoloji Meseleler Açısından Çağdaş Azerbaycan ve Özbek Sanat İlişkileri, Papirus Yayınevi, Bakü.

Hüseyin Cavid, (1984) Eserleri, IV Ciltde; cild III. İlim, s.47-48, Bakü.

Kasimbeyli Yaşar, Siracedin Sayyid'in Şiirleri, Erişim Tarihi: 17.09.2018, https://525.az/site/?name=xeber&news_id=14034#gsc.tab=0

Kocaoğlu, T. (1987) "Türkistan Türk Edebiyatında Modern Hikaye ve Romanın Doğuşu", Türklük Araştırmaları Dergisi, s. 145 - 154. İstanbul.

Kocaoğlu, T.; Emir Timur'un Portresi: Togan'dan Günümüze Tarihçilerin Değişik Yorumları, Michigan State University, ABD: Erişim Tarihi: 07.06.2017, <http://otukendergi.com/emir-timurun-portresi-timur-kocaoğlu/>

"Ozbek adiblari" (2016) S. Mirvaliyev, R. Shokirova. Toshkent: G'afur G'ulom nomidagi adabiyot va san'at nashriyoti

Oripov A (1992). Minojot: Toşkent: Adabiyat va Sanat Yayın evi, 236

Doç. Dr. TERANE HEŞİMOVA

Sirojiddin Sayyid, Şiirler, Erişim Tarihi: 22.09.2020, <https://saviya.uz/hayot/tarjimai-hol/sirojiddin-sayyid-1958>
Zeki Velidi Togan (1981); Bugünkü Türkili Türkistan ve Yakın Tarihi, İstanbul.